

F O L Y Ó I R A T C I M - R Ö V I D I T É S E K
A D O K U M E N T Á C I Ó S G Y A K O R L A T B A N .

A felszabadulás következtében beállott politikai, gazdasági és társadalmi változás hazánkban számos olyan tevékenység előtt tárta fel a szabad cselekvés kapuit, amely azelőtt teljesen elszigetelt volt, s csak néhány lelkes ember áldozatos munkájára szorítkozott. Az a széleskörű és egyre eredményesebb dokumentációs tevékenység, amely ma tudományos, művészeti és más területeken országsszerte folyik, elsősorban azokat a szükségleteket hivatott kielégíteni, amelyeket új társadalmi viszonyaink támasztanak tudományos és kulturális életünk egész területén. Egyre több azoknak a hazai kiadványoknak a száma, amelyek e széleskörű dokumentációs tevékenységről adnak számot. Az egyes szakterületek központi jellegű dokumentációs intézményei mellett, a műszaki tudományok területén, csaknem minden ipari tárca, a legtöbb nagyüzem és igen sok tervezőiroda saját, külön dokumentációs tevékenységet folytat, s majd mindegyiknek saját referáló lapja, vagy más tájékoztató kiadványa is van.

Nem ide tartozik annak megvitatása, hogy - miután az átfedések és a rokonterületek miatt több intézmény végzi el ugyanazt a munkát, /pl. azonos lapokat referálnak/ s azt mindegyikük közli a saját lapjában - mennyiben mondható helyesnek és gazdaságosnak - ez a gyakorlat?

Az azonban kétségtelenül kívánatos, hogy ezek a kiadványok az adatközlések módszereit illetően alkalmazkodjanak a vonatkozó hazai szabványok előírásaihoz, vagy az általánosan elfogadott hazai és nemzetközi gyakorlathoz. Az egyöntetűségekre való törekvés közös érdek. Az egyes dokumentációs szervek kölcsönösen egymás munkájára vannak utalva, mégpedig minél kisebbek ezek a szervek, illetve minél szűkebb területen dolgoznak, annál inkább, mert tevékenységük szükségszerűen kiegészíti egymást. Igen fontos tehát, hogy az egyes szervek az adatközlések, de különösen a folyóiratcím-rövidítések módszere tekintetében mihamarább közös nevezőre jussanak. Műszaki területen, hazai viszonylatban egyedül a "Szakirodalmi Tájékoztató Kiadványok" c. MNOSZ 3398 - J - /54.VII./ sz. szabványtervezet az OMK Műszaki Lapszemléinek gyakorlatát veszi figyelembe. Emellett a külföldi folyóiratok címeinek rövidítési módja nemcsak intézményenkint, hanem jónéhány kiadványnál még az egyes példányokon belül is ötletszerűen változó, rendszertelen, s mint néhány példa mutatja, kifejezetten rossz.

A nagykönyvtári gyakorlatban régóta alkalmazzák a folyóiratcímekben leggyakrabban előforduló közismert szavak egyezményes rövidítéseit /pl. Review = R.; Zeitung = Ztg.; Bulle-

tin - B., stb./.. A dokumentációs gyakorlat a rövidítési technikát a maga céljaira továbbfejlesztette. A könyvtári gyakorlatban a további lerövidítés nem kívánatos, mert nehezítheti a betűrendes besorolást és félrevezetheti az olvasót. A szakirodalmi tájékoztató szolgálatban más a helyzet. Itt a rövidítés tovább mehet mindaddig, amíg a lerövidített szóból felismerhető az eredeti szó. A cél itt nemcsak a könnyebb kezelhetőség, hanem pl. az is, hogy egy lapszemlében, ahol egyazon folyóirat címe több referátum felett is szerepel, ez a cím kevesebb helyet foglaljon el. A rendszertelen, vagy túlzott lerövidítés azonban megengedhetetlen, mert a rövidítés csak akkor használható, ha a rövidítésből fejtörés nélkül felismerhető a lerövidített szó. Ha azonban nincs szabály, vagy kialakult gyakorlat, amely gátat emelne a túlzásoknak, az önkényes rövidítések alkalmazása a legnagyobb zür-zavar forrása lehet.

- x -

Az első jelentős mű, amely a folyóirat címek rövidítéséhez általános érvényű elveket adott, a "World List of Scientific Periodicals" c. kiadvány 1927-ben megjelent 2. kötete volt. Ez a mű 25 000 tudományos folyóirat lényeges adatait tartalmazza, s közli azok megfelelő rövidítéseit is. Ezt követte a francia "Code internationale d' Abreviations des Titres de Périodiques" c. kiadvány /1930/, amelynek 1932. évi bővített kiadása szabályozza az általános jellegű címszavak /Report; Journal; Zeitschrift;- Rep; j.; Z.;/ rövidítéseit is. E két alapvető mű indította el a folyóiratcím-rövidítések nemzetközi szabványosítását. A mai Nemzetközi Szabványügyi Szervezet /ISO/ előde az ISA, lényegében változatlanul vette át a "Code..." rövidítéseit, s azokat 1938-ban megjelent 23. sz. Bulletin-ében tette közzé. A második világháború után több nemzetközi konferencia foglalkozott a folyóiratcím-rövidítések kérdésével. Ezek eredményeképpen 1953-ban fogadták el véglegesen az ISO erre vonatkozó ajánlását, amely már 50 000 tudományos folyóirat címét tartalmazza a megfelelő rövidítésekkel. Hazánkban az MNOSZ 3404-51. szabályozza a folyóiratcímek rövidítését a könyvtárak, a dokumentációs szervek és a tudományos kiadványok folyóiratcím-rövidítéseire kiterjedő hatállyal.

- x -

Néhány ötletszerűen kiválasztott üzemi^x műszaki szakirodalmi tájékoztató kiadvány gyakorlatából vett példa elegendő

x Egyszerűség kedvéért "üzemi"-nek nevezünk a továbbiakban minden olyan kiadványt, amelyet nem központi szerv, vagy tudományos intézet ad ki.

annak bemutatására, hogy ez a gyakorlat több-
ségében alapvetően helytelen.

Észrevételeinkkel csupán módszertani "első-segélyt" kívánunk
nyújtani; azonban a már felsorolt és a cikk végén található
példák alkalmasak arra, hogy megkönnyítsék a helyes gyakorlat
kialakítását, s ahhoz biztos alapokat nyújtsanak.

Az Építéstudományi Intézet kiadásában megjelenő "Figyelő
Szolgálat" 1954. 15. számának 7. oldalán szerepel a következő
rövidítés:

Concrete & Constr. Eng.
ugyannezen füzet 32. oldalán:

Concr. and Constr. Eng.
A folyóirat eredeti címe:

Concrete and Constructional Engineering
helyes rövidítése pedig:

Concrete constr. Engng.
A kiadvány 14. oldalán:

Mech. Sztroity.
u.o. pár sorral lentebb:

Mechanizácija Sztroityelsztvo.

Ennél a címnél a rövidítés módja helyes, helytelen azonban az
átírás /transzliteráció/ módja. Könyvtári és dokumentációs cé-
lokra az MNOSZ 3394-51. szabványban foglalt átírási mód hasz-
nálandó; e szerint az idézett cím helyesen átírva:

Mehanizacija Sztroitel'sztvo
helyes rövidítése pedig
Meh. Sztroit.

A 24. oldalon szerepel:
Journal of the ACI

a 26. oldalon:
ACI proceedings

a 28. oldalon mindössze ennyi
ACI, 1954.

Az első, ami szembeötlik, az "ACI", amelyről csak sejtjük, hogy
az az American Concrete Institute szigljája. Súlyos módszertani
hiba azonban az, hogy a harmadik esetben ez a szigla egymagá-
ban áll, teljes bizonytalanságban hagyva az olvasót /akinek
tájékoztatását szolgálná/ afelől, hogy az adott esetben vajjon
a Journal, a Proceedings, vagy esetleg egy harmadik elnevezésű
kiadványa-e az ACI-nak az, amelyből a tájékoztatást vette.
Feltéve, hogy az ACI valóban a vélt cím helyett áll, s ismét
feltételezve, hogy az intézmény nevének szigljája általánosan
ismert és használt,

az első esetben:

J. of ACI

a második esetben:

ACI, Proc.,

vagy

Proc. ACI

rövidítés megengedhető ugyan, de helyesebb

J. Amer. Concrete Inst.,

illetve

Proc. Amer. Concrete Inst.

Az említett kiadvány rövidítései rendszertelenek és következetlenek. Komoly módszertani hiba, hogy egyazon folyóirat címe ugyanazon kiadványban többféle változatban is szerepel.

A Bányászati Tervező Intézet "Bányaszellőztetés" c. sokszorosított bibliográfiája /kiadás, vagy megjelenés időpontját nem tünteti fel/ 1. oldalán jelkulcs nélkül a következők szerepelnek:

Schl/E	valószínű:	Schlägel und Eisen
Bergbt.	"-	Bergbautechnik
Bergb. Rund.	"-	Bergbaurundschau
Coll. G.	"-	Colliery Guardian
Min. JRL.	"-	Mining Journal
GL		? /Glückauf?/
IC		? /Iron and Coal?/
VDI		? /melyik?/

A rövidítések ilyen módja megengedhetetlen. E rövidítések közül egynéhány ugyan a gyakorlott szakember által némi fejtörés után megfejthető - nem biztos azonban, hogy a kínálkozó megfejtés helyes, még kevésbé az, hogy az olvasót tájékoztatja-e? - Már pedig itt ez a legfontosabb.

Vegyük sorra a lapokat:

Schlägel und Eisen	rövidítve:	Schlägel u. Eisen
Bergbautechnik	"-	Az egyszavas címeket a gyakorlatban nem rövidíthetjük.
Bergbau Rundschau	"-	Bergbau Rdsch.
Colliery Guardian	"-	Coll. Guard.; a G. az olasz Giornale régóta alkalmazott rövidítése.
Mining Journal	"-	Min. J.; a Journal régóta közismert rövidítése: J.
GL }		az ilyen rövidítés használ-
IC }		hatatlan, tehát megengedhe-
VDI		tetlen.
		A VDI-nek több kiadványa van
		/VDI. Nachr., vagy Z.VDI, stb/
		A rövidítésből éppen a meg-
		különböztető szó rövidítését
		kihagyni értelmetlen dolog.

Színvonalát, módszerességét és tartalmát tekintve, messze a többi üzemi tájékoztató kiadvány felett áll az Egyesült Izzó Rt. "Műszaki Folyóiratok Cikkeinek kivonatai" c. lapszemléje. A folyóiratok címeit tulnyomórészt helyesen, s ami éppen ilyen fontos, következetesen rövidíti. Az 1954. 17-20. /május-augusztus/ számban talált helytelen rövidítések közül egynehányat az alantiek szerint módosítunk:

870. oldal		Zsur. anal. him.
	helyesen:	Zs. anal. Him.
877. oldal		Zsur. Fiz. Him.
	helyesen:	Zs. fiz. Him.
880. oldal		Ind. a. Engng. Chem.
	helyesen:	Ind. engng. Chem.
884. oldal		Z. f. ang. Phys.
	helyesen:	Z. angew. Phys.
891. oldal		J. Sci. Instr.
	helyesen:	J. sci. Instr.
895. oldal		Ind. Diam. Rev.
	helyesen:	Ind. Diamond R.

Az idézett hibás rövidítések azonban következetesek, s legtöbb esetben egyeznek a folyóiratjegyzékben aláhuzott rövidítésekkel, s így a szokásostól, vagy a szabványostól eltérő módjukért kifogásolhatók.

Ugyanezzel az indokolással kifogásolható a Csepel Autógyár 1954. jun. 30-án megjelent "8. sz. Tájékoztató Szolgálat"-ában /amely a folyóiratcímeket egyébként nem rövidíti/ szereplő

Machinery /am./
Machinery /ang/

zárójelben alkalmazott megkülönböztető jelzése is. A gyakorlat és a vonatkozó szabványok szerint, az azonos című, különböző helyeken megjelenő lapok esetében leghelyesebb a megjelenési hely feltüntetése, vagyis:

Machinery /New York/
Machinery /Londen/

Az említett példában "amerikai", vagy "angol" megkülönböztetés már azért is kifogásolható, mert van olyan nézet is, amely szerint "amerikai" inkább földrajzi megjelölés, az "angol" pedig éppen ebben a viszonylatban kevésbé a nemzetiség, mint inkább egy nyelvterület félreérthetetlen meghatározójaként kínálkozik.

- x -

Bár a szabványok alkotói az érdekeltek széleskörű meghallgatásával végzik szabványalkotói munkájukat, végső fokon mégis a könyvtárosok és a dokumentalisták azok, akiknek napi munkájá-

ban konkretizálódhatnak a szabványok esetleges hiányosságai, s így azok kiküszöböléséhez elsősorban járulhatnak hozzá. Figyelembe véve, hogy a j e l e n l e g é r v é n y b e n l é v ő vonatkozó magyar szabvány 1951-ben, tehát a "World List..." legutolsó /1952/ kiadása és az ISO már említett ajánlásának elfogadása /1953/ előtt jelent meg, s hogy 1951-ben hazánkban még nem voltak ismereteseek a szovjet Referativnűj Zsurnal füzeteinek a szovjet folyóiratokra vonatkozóan irányt mutató rövidítései - ez a szabvány a hazai gyakorlat számára még mindig jó és lényeges módosításokra nem szorul.

A szovjet folyóiratok esetében várható, hogy a Referativnűj Zsurnal rövidítései előbb-utóbb tért hódítanak. E folyóiratok címeit ez a lap, a visszaállítás nehézsége nélkül erősebben rövidíti, mint azt a hazai szabvány engedi. Ugy véljük, hogy a szovjet referáló lapok vonatkozó rövidítéseinek megismerése, amellyel, hogy a műszaki tájékoztató szolgálat részére előnyös, szabványalkotóink munkáját is könnyítené.

Ha elfogadjuk azt a meghatározást, hogy a dokumentáció fogalma az adatok gyűjtését, rendezését és közreadását együttesen jelenti, akkor az egyes intézmények szűkebb területen folytatott eme tevékenysége akkor sem lehet öncélú, ha azt a saját céljaikra végzik. Márpedig a folyóiratcímeknek a felismerhetetlenségig való lerövidítése, sőt igen gyakran eltorzítása, öncélúvá és a nem "beavatottak" részére használhatatlanná teszi a még egyébként legjobb szándékkal folytatott tevékenység eredményeit is. Bármily ismertek legyenek is egyes folyóiratok címei a szakmabeliek előtt, azok semmiképpen sem vonható be a csak általuk használt u.n. szakmai nyelv szókincsébe. Minden adat, amit egy ilyen szerv látszólag csak a maga javára gyűjt össze egyben közhasznú is.

Előljáróban az adatközlések, de különösen a folyóiratcím-rövidítések kérdésében sürgettük az egyöntetű gyakorlat kialakítását. Az adatközlések módja - értve ez alatt a bibliográfiai adatok sorrendiségét - valóban sokféle, s gyakran éppúgy, mint a folyóiratcímek esetében egyazon kiadványon belül is változó. Az adatok azonban mégis nem is szabványszerű sorrendben, de minden cím mellett megvan, s belőlük legalább annyi, amennyi a hivatkozott cikk megtalálásához elegendő. - Mit ér azonban az, hogy a többi adat jó, ha a leglényegesebb, a folyóirat címe felismerhetetlen? - Ez indokolja azt is, hogy miért éppen a folyóiratcím-rövidítések kérdését vetettük fel elsőnek, amikor az üzemi tájékoztató kiadványok módszertani elemzésébe fogtunk.-